

Posledice monopolizacije poljoprivrede u Srbiji

**(Izveštaj sa sastanka zrenjaninskih
ratara koji je organizovao ZSF)**

Poslednjih decenija u Vojvodini došlo je do rapidne koncentracije vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem, nastale su prave latifundije, više krupnih vlasnika raspolaže desetinama hiljada hektara obradive zemlje, kao u vreme Austro-Ugarske monarhije. Uvođenje kapitalizma u poljoprivredu onemogućilo je ekonomsku održivost malog poseda.

Politika pridruživanja Evropskoj uniji podrazumeva i otvaranje našeg tržišta za poljoprivredne proizvode iz država članica EU, gde farmeri dobijaju velike subvencije, pa tako naši proizvođači postaju nekonkurentni.

Nedavno je Skupština Grada Zrenjanina dala u tridesetogodišnji zakup skoro dve i po hiljade hektara obradive zemlje u državnom vlasništvu nemačkoj kompaniji Tenis, i na taj način potisnula iz agrobi-

znisa domaće ratare. I pored predusretljivosti domaćih vlasti, Tenis još uvek nije stigao u Srbiju.

Već više godina naši poljoprivredni proizvođači bezuspešno ukazuju na nepovoljan položaj poljoprivredne proizvodnje. Zrenjaninski socijalni forum (ZSF) organizovao je u petak, 3. avgusta razgovor sa domaćim zemljoradnicima o ovoj problematiki. Te večeri na grad se spustio najveći pljusak u poslednjih nekoliko godina, ali pljuštale su i optužbe na račun odgovornih za loše stanje u našoj poljoprivredi. Prenosimo rezime najzanimljivijih izlaganja ratara iz Zrenjanina i okoline.

Slavko Vukov, poljoprivrednik iz Zrenjanina kaže da je poljoprivredna proizvodnja u Srbiji hijerahijski organizovana, u njoj krupni igrači, monopolisti, određuju cene. Ove godine jedan otkupljivač sunčokreta ponudio je pristojnu cenu, ali je posle ubedivanje od strane monopolista morao da je koriguje, naravno, na štetu proizvođača. Srbija, po njegovom mišljenju mora da prihvati evropsku praksu, tj. da uvede zemljišni maksimum. Ukrupnjavanje poseda znači da će par ljudi u potpunosti kontrolisati tržište hrane. Davanje velikih površina državne zemlje u zakup firmama koje se nikad nisu bavile poljoprivredom onemogućava seljačka gazdinstva da dopune svoje posede. Organizovani banatski ratari bezuspešno su pokušavali da utiču na sadržaj Zakona o poljoprivrednom zemljištu.

Vukov kaže da su poljoprivrednici pod udarom monopola koji ih uništavaju, nema slobodnog tržišta, niko se ne pojavi

ljuje sa višom cenom, sve je dirigovano. Naši ratari nemaju dovoljno zemljišta, u međuseljačkom zakupu zemljište je skupo. Danas je imperativ da se rade velike površine, zato je potreban zakup državnog zemljišta. Vukov i drugi učesnici u raspravi isticali su da naši poljoprivrednici plaćaju najskuplje gorivo. Farmeri u Evropi ne plaćaju akcize na gorivo, a naši poljoprivrednici plaćaju akcize u visini 80% agrarnog budžeta. "Nismo podržani od strane društva i države, sputavaju nas, zanemaraju i pljačkaju."

Vukov kaže da nije protiv Tenisa, jedan klaničar je dobrodošao „neka je i sa strane, domaći klaničari su suviše oholi, ne žele da dele profit sa našim stočarima“. Međutim, Tenis u Nemačkoj ne obrađuje zemljište, zašto bi to bio slučaj kod nas. Vukov misli da ova velika nemačka kompanija neće ni doći u Srbiju. Pre nekoliko meseci Vlada je donela Uredbu u kojoj se kaže da zemljište koje je namenjeno Tenisu, do njegovog dolaska i ulaska u posed, može da se dodeli drugim investitorima. Vremenski rok nije ograničen, što znači da tu zemlju godinama mogu da koriste druge firme. Vukov smatra da je davanje državnog zemljišta u zakup u stvari poklon i dodaje da nije problem samo Tenis, nego ukupno stanje u poljoprivredi.

Dragan Kleut iz Stajićeva rekao je da je oko 900 hektara državne zemlje u pet sela u okolini Zrenjanina dodeljeno jednoj privatnoj domaćoj firmi koja se nikad nije bavila zemljoradnjom. Na taj način ugrožen je opstanak lokalnih poljoprivrednika. Ta firma ne ispunjava zakonske uslove za zakup državnog zemljišta, „osnivčaki ulog“ tog preduzeća iznosio je 50 dinara, tvrdi Kleut. Zbog kršenja zakona oštećeni poljoprivrednici pokrenuli su upravni spor.

Kleut tvrdi da je cena pšenice danas niža nego pre deset godina. Tada je cena bila 20 dinara, a cena nafte je bila 75 dinara, danas je cena nafte 163 din. za litar, a pšenice 16 dinara za kilogram.

Poljoprivrednici su izuzetno nezadovoljni visinom subvencija koje dobijaju od države. Kleut navodi da u Bosni i Hercegovini subvencija iznosi 200 evra po hektaru, a kod nas 4000 din, ali dodeljuje se samo na površine do 20 ha. Da bi se posejao jedan hektar pšenice troškovi iznose oko 110.000 din. Nekada je subvencija iznosila 12.000 i čak 14.000 din. po hektaru i to na 100 hektara.

Postoji monopol na strani otkupljavača. Produktna berza u Novom Sadu je fiktivna, jedan čovek ima po dvadeset firmi koje trguju između sebe i tako formiraju cenu. Poljoprivredni magnati mogu da diriguju cene zato što imaju velike količine svojih proizvoda zahvaljujući tome što imaju velike površine. „Mi nemamo berzu, nego monopole“, kaže Kleut.

Ako hoćemo da uđemo u EU, moramo da poštujemo i njihove poljoprivredne standarde. U EU nema velikog poseda, oni obično nisu veći od 200 ili 300 hektara. Tamo ne može Tenis da dobija zemlju u

zakup, on se u Nemačkoj bavi isključivo otkupom svinja. „Ovde će da zagađuje, dobijaće zemlju i na kraju ćemo mi, domaći ratari, biti jeftini svinjari u njegovim svinjcima“.

Monopolisti određuju cenu proizvoda i cenu repromaterijala, tvrdi Kleut. Iako formalno u Srbiji postoji više od 170 firmi koje izvoze hranu, u stvarnosti to radi njih nekoliko. Iste firme su i uvoznici repromaterijala, oni uništavaju našu poljoprivrednu. Prošle godine bila je nezapmaćena suša, poljoprivrednici nisu dobili nikakvu pomoć od države, lokalna samouprava je povećala poreze, a ispostavljeni su i računi za odvodnjavanje! (Uklanjane vode u sušnoj godini!). Kleut kaže da i u Ministarstvu poljoprivrede sede ljudi koji razmišljaju kako da unište srpskog seljaka. “Nama su tamo zatvorena vrata, ministar nas u oči laže”.

Borislav Čizmaš, ratar iz Botoša, kaže da u njihovom ataru ima 1350 hektara državnog zemljišta, ali samo 150 je bilo na licitaciji, zakup je iznosio 85.000 din. po hektaru. Sa tako skupim zakupom, nema zarade, moguć je samo gubitak. Tenisov zakup je 221 evro, razlika u visini koju plaća Tenis i onog koji su platili botoški ratari je 400 evra. Nemačka firma dobija zemlju prve klase, a treba da gradi farme sa 2500 krmača, što je mimo svih evropskih standarda. Na svakoj farmi biće 80.000 tovljenika na jednom mestu, gde će se deponovati otpad, pita Čizmaš.

„Uzeće nam zemlju, a mi mu nećemo prodavati hranu. Mi nećemo moći da gajimo svinje kako bi skuplje prodali kukuruz. Zahvaljujući prečem pravu na zakup zemljišta koji imaju stočari u Botoš dolaze firme sa strane i dobijaju državnu zemlju. Ali, tvrdi Čizmaš, one ne obraduju zemljište, nego ga daju u podzakup, što je kaznivo, ali niko od nadležnih ne reaguje. On je izneo i niz zamerki na način na koji je u Botošu izvršena komasacija.

Čizmaš je ukazao na sporu reakciju robnih rezervi koje su ove godine kasnile sa otkupom pšenice, i počele da je otkuplju-

ju tek kada je formirana cena od 16 din. „Nikad duže žetva, nikad sporiji otkup“. Po ovoj ceni pšenice cena hleba trebalo bi da bude 20 din., ulje bi trebalo da bude 70 din. po sadašnjoj ceni suncokreta, isto je i sa šećerom. Cena punomasnog mleka u otkupu je 27 dinara, a u prodavnicama je 85 din. ili više, ali ne punomasnog. Milan Stajić kaže da je restitucija najveći problem, seljaci nisu u stanju da prikupe dokumentaciju o nekadašnjem vlasništvu, svaki papir je skup, postoji mnoštvo gresaka u zvaničnim arhivama.

Razgovor sa zrenjaninskim ratarima pokazao je da oni, bolje od akademske inteligencije, razumeju kako funkcioniše kapitalizam. U njemu dominiraju monopolii koji, uz podršku države, žestoko eksploatišu male proizvođače, nema slobodnog formiranja cena. Vrednost stvorenu u poljoprivredi ne prisvajaju oni koji je stvaraju, nego politički moćni poljoprivredni magnati. Liberalizacijom spoljne trgovine i zbog privilegovanog položaja agrarnih monopola gubimo suverenitet u proizvodnji hrane. Naša obradiva zemlja uskoro neće služiti za prehranjivanje domaćeg stanovništva, nego za proizvodnju profita stranih i domaćih tajkuna. Velike kompanije proizvode hranu za svetsko tržište, samo za one koji imaju para da plate. Uvođenje kapitalizma u poljoprivredu uništava sela, nastaje more agrarne sirotinje, a prva velika kriza na svetskom tržištu hrane lako može dovesti do gladi u Srbiji. Mali posednici su već izbačeni iz posla, i prinuđeni su da magnatima prodaju zemlju, a preostali ratari bore se u nepovoljnim uslovima za opstanak, bez velike nade da će dugo izdržati. Deklasiranjem banatskih ratara država seče ruku koja nas hrani.

Sumrak Belog Blata

Zrenjaninski socijalni forum organizovao je u četvrtak, 26. jula sastanak sa stanovnicima Belog Blata. (slovački naziv je Biele Blato, mađarski. Nagyerzsébetlak)

Ovo selo, poznato po svojoj etničkoj šarolikosti nalazi se 25 kilometara od Zrenjanina, ima jedinstven hidrogeografski položaj, smešteno je na obodu Carske bare, u okruženju vodotokova Begeja, Tise i trščanih ritova. Prema popisu 2011, selo je imalo 1342 stanovnika (Slovaci -39,47%, Mađari-33,03 %, Bugari-8,66 %, Srbi-7,98%...)

Beloblaćani dele sudbinu žitelja drugih banatskih sela, ali imaju i svoje specifične probleme. Poslednjih godina vlasnici velikih poljoprivrednih preduzeća otkupljuju zemljište, što je podiglo cenu, pa zbog toga domaći ratari ne mogu da povećavaju svoje posede, i tako su onemogućeni da budu konkurentni. Zemlja u njihovom ataru je lošeg kvaliteta, peta i šesta klasa, ali vlasnici su primorani da plaćaju porez

u istom iznosu kao i u atarima gde je zemljište mnogo bolje. Zone zaštite rezervata priprobe Carska bara napravljene su na njihovu štetu, tvrde Beloblaćani. Najviši nivo zaštite je u blizini njihove zemlje, a najniži u središtu rezervata. Meštani smatraju da su zone tako utvrđene kako bi to najviše odgovaralo Ribarskom gazdinstvu. I oni ističu da je veliki paradoks da ovim jedinstvenim rezervatom prirode upravlja privatno preduzeće, Ribarsko ganzdinstvo, koje inače najviše i ugrožava Carsku baru, pre svega deponovanjem mulja iz ribnjaka. Na ovaj problem uporno upozoravaju i nadležni iz zrenjaninske javne ustanove "Rezervati prirode".

Meštanima ogroman problem predstavljaju veliki čopori divljih svinja koji okružuju atar i uništavaju useve. Svi napor da na to upozore nadležne do sada su ostali bez rezultata. Oni tvrde da se radi o mešavini divlje i domaće svinje koja naročito uništava kukuruz. Ratari su prinuđeni da noću stražare u njivama kako bi sačuvali bar nešto letine, a mnogi su odustali od setve kukuruza. Poljoprivrednici iz Belog Blata kažu da već tri godine nisu dobijali regresirano gorivo, koje inače moraju da kupuju u Zrenjaninu. "Mi sve prodajemo jeftino, a kupujemo skupo", kažu oni.

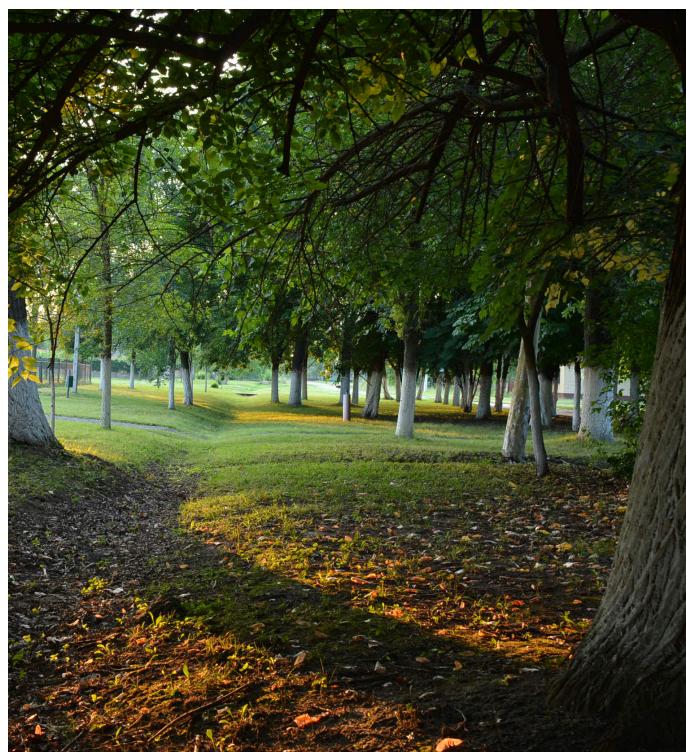
U selu preovlađuje mali posed, lokalni ratari ne mogu da budu konkurentni velikim kapitalsitičkim preduzećima. Problem je i nedostatak radne snage, zbog velike emigracije. Mladi su gotovo svi napustili selo, mahom idu u inostranstvo trbuhom za kruhom. Bilo bi od neke pomoći kada bi država subvencije poljoprivrednicima davala po kvalitetu zemljišta. Sadašnji sistem ne valja, smatraju meštani, jer jednaku podršku dobijaju oni koji imaju odličnu zemlju kao i oni koji imaju lošu. Stočari takođe ističu da jedva preživljavaju, a ratari koji rade i po sedamdeset hektara smatraju da neće dugo izdržati. Belo Blato je bilo poznato po proizvodnji trske koja je, uglavnom, išla u izvoz. Nekadašnje društveno preduzeće "Jedinstvo" je privatizovano za svega 200.000 evra, iako je imalo i sto hektara zemlje. Privatni vlasnik koristi mehanizaciju za seču trske, što uništava njen koren, pa i nje ima sve manje. Svojevremeno je znatan deo stanovništva bio zaposlen u seči i obradi trske.

Selo danas ima manje od hiljadu stanovnika, veliki broj kuća je napušten. Ipak, poreznici kuće procenjuju i na 20.000 evra, kao poresku osnovu. Tako siromašni ljudi koji nisu u stanju da prežive moraju da plaćaju porez kao da raspolažu vrednom imovinom. Inače, kuća, sa velikom baštom, u selu se može kupiti za nekoliko hiljada evra. Do pre nekoliko godina stanovnici velikih gradova, naročito iz Beograda, kupovali su kuće koje su koristili kao vikendice, ali ni to više nije slučaj. Stanovništvo je sve starije, poljoprivrednici nisu u stanju da se bolje organizuju, tako što bi osnivali zadruge i slične asocijacije. Ima dosta poljoprivrednih pansionera, najveća penzija iznosi 10.800 dina-

ra. Selo ima vodovod koji je napravljen samodoprinosom, nema kanalizaciju. Leutar dolazi tri puta nedeljno, a i sveštenici povremeno. Zanimljivo je da se u Balom Blatu katolička i protestantska crkva nalaze tik jedna uz drugu. Žitelji se žale da snabdevanje električnom energijom nije uredno, česti su nestanci struje, napon je slab. U lokalnoj školi, u nižim razredima, nastava se izvodi na srpskom, slovačkom i mađarskom jeziku, a u višim razredima samo na srpskom.

Uvođenje kapitalizma u poljoprivredu uništilo je banatska sela, naročito ona koja su udaljenija od gradova. Kapitalisti, koji danas dominiraju u poljoprivrednoj proizvodnji, raspolažu moćnom mehanizacijom, radna snaga im ne treba, mali posednici propadaju, a stanovništvo beži iz sela gladom bez obzira. Belo Blato je najzelenije selo u Srednjem Banatu, ali stanje u njemu je sumorno.

Kapitalizam nije rešenje za naše socijalne probleme, potrebna je aktivna politika države kako ne bi potpuno nestala sela koja su stara više stotina godina.

Samoorganizovanjem stanara do boljeg upravljanja zgradama

Zrenjaninski socijalni forum (ZSF) je 9, i 12. jula, organizovao besplatne obuke stanara za primenu Zakona o stanovanju i održavanju stambenih zgrada, i to u MZ Dositej Obradović i na Bagljašu. Potom je organizovan, 27. jula, Okrugli sto o prvim rezultatima primene Zakona sa upravnicima i profesionalnim upravnicima.

Stupanjem na snagu Zakona o stanovanju i održavanju stambenih zgrada, građani su se suočili sa još jednim obimnim Zakonom koji pred njih stavlja niz novih obaveza.

Stanarima su se kao uvodničari obratili Goran Markov, diplomirani pravnik i Miroslav Samardžić, politikolog, a posle njihovih izlaganja usledile su žive diskusije. U toku sastanaka građani su bili u prilici i da dođu do besplatnih primeraka Vodiča za stanare kroz Zakon o stanovanju, koji je izradio ZSF. Zrenjaninski socijalni forum objavio je ovaj Vodič kako bi pomogao građanima da bolje upoznaju svoju stanarsku situaciju, da se bolje samoorganizuju i zaštite svoje interes i autonomiju.

Na sastancima su, osim stanara, učešće uzeli i volonterski upravnici zgrade, kao i oni profesionalni. Živa diskusija je pokazala da postoje građani koji su neobavezni o konkretnim obavezama koje im Zakon nameće, ali i oni koji su se dobro samoorganizovali.

Miroslav Samardžić je istakao da je svrha ovih sastanaka što bolje upoznavanje građana kako sa odredbama Zakona, tako i sa stanjem u praksi, a sve u cilju što boljeg organizovanja stanarske samouprave. Po njemu, ovim Zakonom država i lokalna samouprava skidaju sa sebe odgovornost za održavanje stambenih zgrada, ali je to istovremeno i prilika da se stanari organizuju samostalno. Istaknuto je da je neophodno da se u zgradama neguje dobra komunikacija među stanarima, kao i to da je najbolje da upravnik bude neko iz zgrade, a da je najlošija varijanta ona u kojoj postoji prinudni upravnik koga imenuje gradska uprava.

Postoje i primeri dobre prakse, u nekim zgradama stanari su pokazali visok stepen samorganizovanosti, izabrali su upravnika zgrade iz vlastitih redova i efikasno upravljaju zgradom. Većina stambenih zajednica opredeljuje se za profesionalne upravnike kojih u Zrenjaninu trenutno ima osamnaest. Učesnici u diskusiji ukazali su da je nedostatak u Zakonu što nije ograničen broj stambenih zajednica kojima može upravljati jedan profesionalni upravnik, pa se zbog toga može desiti da oni sklope ugovore za upravljanje većim brojem zgrada, što ih može onemogućiti da budu efikasni.

Bilo je primedbi i na zakonsku odredbu po kojoj je za izbor profesionalnog upravnika neophodna dvotrećinska većina. Budući da je za njegovu smenu potrebna ista takva većina, profesionalnog upravnika nije lako smeniti. Iako Zakon dozvoljava da stanari sami donešu Pravila o međusobnim odnosima vlasnika posebnih delova zgrade, nije poznato da je neka stambena zajednica u Zrenjaninu tako postupila.

Obuke stanara su neophodne zato što se radi o obimnom Zakonu koji ulazi u komplikovanu pravnu materiju, ne samo stanovanja nego i svojinskih i drugih odnosa. Kod nas je običaj da država doneše neki zakon koji opterećuje građane obavezama, a ne čini ništa da ih upozna sa sadržajem propisa i tako olakša njihovu primenu. Zakon o stanovanju utvrđuje veoma visoke kazne za stambene zajednice i stanare ukoliko se ne pridržavaju svojih obaveza.

Da bi upravljanje zgradama bilo efikasno, neophodno je učestvovanje stanara, što još nije slučaj u dovoljnoj meri, postoji rizik da oni i dalje budu pasivni i pogrešno zaključe kako će profesionalni upravnici obavljati sve poslove. U našoj sredini i u drugim oblastima nizak je nivo participacije građana u javnom životu. Obrazovanje je neophodna pretpostavka učestovanja, zbog toga će Zrenjaninski socijalni forum, u skladu sa svojim mogućnostima, nastojati da upozna građane sa njihovim pravima i obavezama.

Da bi Zakon uspešno bio primenjen neophodno je veće angažovanje gradske uprave. ZSF predlaže da se pri gradskoj upravi otvorи Kancelarija za podršku stanarima. Ova kancelarija trebalo bi da pomaže stanarima u primeni Zakona, da im daje potrebna obaveštenja, uputstva i pravnu podršku.

U Zrenjaninu je do sada registrovano više od 400 stambenih zajednica, u gradu postoji 18 profesionalnih upravnika, od kojih svi nisu aktivni. Svi osim jednog profesionalnog upravnika zaposleni su kod organizatora upravljanja koji se u isto vreme bavi i poslovima održavanja zgrada. Postoji bojazan da će profesionalni upravnik koji je iz iste firme koja i održava

zgradu više voditi računa o svojoj firmi, nego o interesima stanara. Uzimajući u obzir pravila po kojima funkcioniše tržište, izvesno je da će u ovoj oblasti, kao i svim drugima, doći do monopolizacije, tako da će nekoliko firmi dominirati, a onda će se one dogovorati oko cena i kvaliteta usluga.

Iako je upravljanje zgradama prepusteno u potpunosti vlasnicima, nadzor je dodeljen različitim nivoima javnih vlasti, inspekcije po Zakonu imaju znatna ovlašćenja. Budući da je kod nas primena zakona uvek selektivna, neposlušne stambene zajednice vlasti mogu kažnjavati pojačanim nadzorom i tako ih politički disciplinovati. Na primer, ako stanari neke zgrade većinski ne glasaju za vladajuću stranku, zloupotrebo inspekcija ona ih može kažnjavati zbog propusta u primeni Zakona.

Na Okruglom stolu jedan učesnik izneo je sumnju da većina stambenih zajednica nije konstituisana u skladu sa Zakonom. Izgleda da postoje i tendenciozna i pogrešna tumačenja Zakona koje daju nenadležne institucije, a idu u prilog organizatorima profesionalnog upravljanja. Profesionalni upravnici tako pogrešno tvrde da je izbor profesionalnog upravnika moguć smanjenim kvorumom, sa dve trećine glasova prisutnih na skupštini, iako je Zakon izričit da se izbor može izvršiti samo sa dve trećine ukupnog broja glasova. Svi osim jednog profesionalnog upravnika u Zrenjaninu zaposleni su u firmama koje u isto vreme i održavaju zgrade. Postoji bojazan da će oni više voditi računa o svojoj firmi nego o interesima stanara.

